

Vargová, Zuzana

Česko-slovenské vztahy v zrkadle Štúrovej korešpondencie

In: *Literární historiografie a česko-slovenské vztahy*. Pospíšil, Ivo (editor); Zelenková, Anna (editor). V Tribunu EU vyd. 1. Brno: Tribun EU, 2011, pp. 125-136

ISBN 978-80-7399-769-4

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/134236>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Česko-slovenské vzťahy v zrkadle Štúrovej korešpondencie

ZUZANA VARGOVÁ (NITRA)

Abstrakt:

Príspevok dokumentuje Štúrov vzťah k českých vzdelancom v kontexte Štúrovej korešpondencie z rokov 1834–1855. Nejde pritom o rehabilitáciu názorov na L. Štúra, ale o reflexiu vzájomnej spolupráce, reflexiu dôvodov „československého rozkolu“. Zo Štúrovej korešpondencie sme k analýze zvolili listy adresované K. S. Amerlingovi, K. H. Borovskému, F. Palackému a J. V. Staňkovi.

KLúčové slová: L. Štúr, korešpondencia, Česi, slovanská vzájomnosť, jazyková „odluka“, vzájomná spolupráca

Key words: L. Štúr, correspondence, the Czech, Slavic mutuality, language „severance“, mutual cooperation

Abstract: Czech-Slovak relations in the reflection of Štúr's correspondence

The article documents Štúr's relation to the Czech scholars in the context of Štúr's correspondence from the years of 1834–1855, while the point is not to vindicate the views on L. Štúr, rather to reflect a mutual cooperation, to delineate the reasons of the „Czechoslovak rupture“. From Štúr's correspondence we have chosen to analyse those addressed to K. S. Amerling, K. H. Borovský, F. Palacký and J. V. Staňko.

Rozvoj slovensko-českých vzťahov v prvej polovici 19. storočia v slovenskom prostredí bol motivovaný úsilím o šírenie národného povedomia a lásky k českej kultúre, a to i napriek nepriazni a prísnej cenzúre rakúskej vlády. Avšak aj keď J. Máchal poznamenáva, že „*vůdcové národního hnutí postupovali vpřed obezřele, ale vytrvale*“¹, v prípade L. Štúra, ktorému v živote slovenského národa patrí osobitné miesto, mož-

¹ MÁCHAL, Jan: *Slovanské literatury. Díl II.* Praha, Matice česká 1925, s. 86.

no hovoriť len relatívne o tejto obozretnosti. Bol vedený národnou myšlienkou, úsilím dosiahnuť národnú svojbytnosť, pociťoval to za „povinnosť našu svatou“, „nevyhnutnou potrebu“, „jiskru národnosti, kde jen možno, roznítili, což obzvláště nyní v těchto časích, když sousedé naši nás do hrobu položiti chtějí“². Uvedený citát z listu adresovaného F. Palackému dokumentuje, že svoje názory prezentoval nielen vo svojich prácach, ale aj v rámci súkromnej korešpondencie, ktorá taktiež odzrkadľuje jeho postoje k „českým bratom“.

Paralely v myslení L. Štúra a K. S. Amerlinga³

Amerling, rovnako ako L. Štúr, býva hodnotený ako „seriózny bádateľ a činorodá osobnosť“⁴. Jeho činorodosť nespočíva iba vo vytvorení českého názvoslovia, v tvorbe populárnovedeckej spisby z rôznych oblastí, ale centrálné postavenie v českej historiografii má aj jeho výchovný ústav Budeč, pri ktorom sa združovali aj významní českí vlastenci.⁴

Štúrov prvý list adresovaný K. S. Amerlingovi je známy zo dňa 16. júla 1840. Dokumentuje spoluprácu, priateľské vzťahy i osobné stretnutia viacerých významných vzdelancov doby. Môžeme to doložiť aj nasledujúcim úryvkom z uvedeného listu: „Račte mu poukázati (P. I. Prajsovi – pozn. Ž. V.) na obydlí našeho Šafaříka a p. Sreznevského. (...) Avšak již vbrzu v Praze v tváři v tvář.“⁵

Štúr priaznivo prijímal aj Amerlingovu panteistickú filozofiu. Jeho uznanie sa vzťahuje predovšetkým na Amerlingov príspevok *Člověk, velká pohádka*. Vo svojom liste zo dňa 17. apríla 1841 adresovanom Amerlingovi píše: „Já sem jej četl s největším oblíbením. Takto z tohto stanovis-

² Cit. z listu F. Palackému zo dňa 31. 5. 1835. In: *Listy Ludovíta Štúra I*. Zost. J. Ambruš. Bratislava, SAV 1954, s. 39.

³ Karel Slavoj Amerling (1807–1884) sa zapísal do širšieho povedomia ako český pedagóg, lekár a filozof, riaditeľ ústavu pre postihnuté deti v habsburskej monarchii. Pozri Karla Amerlinga Orbis pictus čili svět v obrazích. [online, cit. 28. 12. 2010]. Dostupné na: <http://www.vesmir.cz/files/file/fid/3126/aid/5488>.

⁴ Pozri Karla Amerlinga Orbis pictus čili svět v obrazích [online, cit. 28. 12. 2010]. Dostupné na: <http://www.vesmir.cz/files/file/fid/3126/aid/5488>. Autor Komentárov k listom uvádza: „Budeč bola akosi ľudovou univerzitou a pedagogickou akadémiou pre učiteľov národných škôl, pre vzorných priemyselníkov a vzdelané vychovávateľky, manželky a gazdinky“. O dobrej vybavenosti ústave svedčí aj to, že jeho súčasťou okrem učebni boli aj laboratórium, kabinety so zbierkami, hviezdareň, botanická záhrada, knižnica, liečebný ústav. Budeč bol otvorený sice v roku 1839, avšak bol dostavaný až v roku 1842. In: *Listy Ludovíta Štúra I*. Zost. J. Ambruš. Bratislava, SAV 1954, s. 523.

⁵ Pozri *Listy Ludovíta Štúra I*. Zost. J. Ambruš. Bratislava, SAV 1954, s. 184.

ka uvažované vedy prírodnú zarámajú, poučujú a povyšujú nás, kedy v nich všady domakati se lze idey. Vaše první práce by býti měla, celou přírodu nám takto představi: bylo by to dílo náramného užítka, sloužilo by nám k veliké cti a o jeden stupeň přivedlo by nás blíže k určení našemu v dějinách. Co, Vy byste se měl k tomu přede vším odhodlati! I zde pravdiva dialektická metoda.“⁶ Štúrov pozitívny postoj je vysvetliteľný aj prítomnosťou panteistických myšlienok vo filozofii nemeckého idealizmu, najmä u F. W. J. Schellinga a G. W. F. Hegela,⁷ ktorých názory našli miesto aj v jeho filozofickom myslení. E. Várossová hodnotiaca „filozofiu slovenského romantizmu“ upozorňuje na to, že: „Romantická filozofia prehodnocuje a využíva starý náboženský idealizmus, prvky idealizmu platónskeho i novoplatónskeho, pretavujúc ich – (...) – na moderný dynamicko-monistický systém. Dôsledný idealizmus vyvodzuje z potreby vyjadriť hybnú, činnú a dialektickú podstatu bytia. 'Substancia je subjekt,' vyhlasuje Hegel a chce tým vyjadriť, že bytie samo musí byť činnosťou, tvorbou, pohybom, že sa z neho samého musí dať vysvetliť jeho samovývoj, kvalitatívna diferenciovanosť, nekonečná pulzácia a preskupovanie tendencií, napätí a protirečení, čo je podľa neho charakteristické pre duševný život, vedomie.“⁸ Udomáčňovanie nemeckých filozofických ideí v slovenskom prostredí možno vnímať ako podnetné pre sociálno-politickú prax i smerovanie európskych národov.⁹ E. Štúr podnecuje Amerlinga k rozvíjaniu vlastného filozofického systému i v ďalších listoch: „Vy byste měl v tomto pojímání přírody a všeho s ní ve svazku stojícího pokračovati a ideu do přírody vpraviti. (...) Od smyslnosti a hmoty bereme se ustavně k větší duševnosti a převaze této nad hmotou.“¹⁰ Ľudovít Štúr v súlade s týmto princípom zdôrazňuje vo svojom myslení potrebu duchovného povznesenia národa.

Čeština ako literárny jazyk Slovákov

Slovenskí evanjelici sa pridrižovali „českej jazykovej normy“. Súhlasne s F. Kleinschnitzovou možno konštatovať, že: „České časopisy a knihy sú tu práve tak doma ako v samotných Čechách.“¹¹ Dokumentuje to o. i. aj Štúrova korešpondencia. Jednak sú to listy, v ktorých sa obracia na adresá-

⁶ Tamže, s. 219.

⁷ Pozri *Lexikón filozofie*. Zodp. redaktor L. Sokol. Bratislava, Pravda 1993, s. 235.

⁸ VÁROSSOVÁ, E.: *Filozofia vo svete – svet filozofie*. Bratislava, Veda, vydavateľstvo SAV 2005, s. 124–125.

⁹ Tamže, s. 163.

¹⁰ Pozri *Listy Ľudovíta Štúra I*. Zost. J. Ambruš. Bratislava, SAV, 1954, s. 238–239.

ta o pomoc pri získaní českých kníh,¹² resp. listy dosvedčujúce využitie publikačných možností v českých časopisoch¹³. Ďalej v listoch nájdeme aj Štúra avizované prosby o získanie českých predplatiteľov či uverejňovanie ohlasov v českých časopisoch na pripravované almanachy.¹⁴

I napriek uvedeného „background“ sa zväčšovala „*prieapať medzi rýchlo sa vyvíjajúcou českou spisovnou rečou a nemotornou českou bibličtinou Slovákov*“¹⁵. To, že čeština pestovaná v slovenskom prostredí predovšetkým len v písomnom styku „*sa stávala biedne sa vyvíjajúcou rastlinou, ktorej sa nedostáva životodarnej potravy*“¹⁶, si uvedomoval Štúr, ale aj ostatní „národne uvedomelí“ Slováci.

„My a oni“: k Štúrovej kritike „českého“ naturelu. Otázka jazykovej „odluky“

Pri recepcii Štúrových listov z rokov 1834–1855 sú najčastejšie listy adresované J. V. Staňkovi, J. Fričovi, J. Pospíšilovi, K. B. Štorchovi. V nich nachádzame aj istú kritiku jazyka i germanskeho živlu prejavujúceho sa podľa E. Štúra v českej povahe.

Otázka čistoty českého jazyka patrila spočiatku aj k Štúrovým požiadavkám. Môžeme to doložiť úryvkom z listu Jaroslavovi Pospíšilovi: „*Předrahý Příteli, zasloužilý Redaktore! Aby pak ste zvláště čistoty a přesnoty jazyka materského, tohto nejmilšího našeho pokladu, pilen byl, nebo věrte že, že všeliké znečistování drahé řeči naší nám ne jen ohledem na jazyk ale i občansky dříve, později škoditi bude.*“¹⁷ Štúr považuje jazyk za dôležitý atribút národa, objektivizáciu národného ducha. Aj keď neskôr namiesto češtiny presadzuje používanie slovenčiny ako spisovného jazyka,

¹¹ KLEINSCHNITZOVÁ, Flora: *Znašej romantiky. Výber z diela*. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1958, s. 16.

¹² Pozri napr. list J. Jungamnovi zo dňa 6. 2. 1835. In: *Listy Ludovíta Štúra I*. Zost. J. Ambruš. Bratislava, SAV, 1954, s. 18.

¹³ Dokumentujú to predovšetkým listy adresované J. Pospíšilovi, v ktorých okrem zmienok publikovaných príspevkov nachádzame aj upozornenie na prípadné nepresnosti v uverejnených statiach.

¹⁴ Najčastejšie sú tieto prosby avizované v listoch F. Palackému (i vzhľadom k jeho veľkému vplyvu na českú inteligenciu) a J. V. Staňkovi.

¹⁵ KLEINSCHNITZOVÁ, Flora: *Znašej romantiky. Výber z diela*. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1958, s. 16.

¹⁶ Tamže, s. 17.

¹⁷ List J. Pospíšilovi zo dňa 30. 6. 1840. In: *Listy Ludovíta Štúra I*. Zost. J. Ambruš. Bratislava, SAV 1954, s. 182.

základných premís súvzťažnosti jazyka a národa sa nevzdáva, naopak determinujú aj jeho rozhodnutie kodifikácie spisovného jazyka.

Štúrova kritika orientovaná do českých radov sa ďalej týkala J. K. Tyla, redaktora a autora „trusiek“, článkov v Květoch. Nepodobili sme síce analýze jednotlivé čísla a články J. K. Tyla v Květoch, no usudzujúc podľa listu J. V. Staňkovi, tieto články podľa E. Štúra J. K. Tylovi neslúžili ku cti, pretože „*nás všech Slováků od prvního až do posledního obrazil*“.¹⁸

Štúr vo svojich *Prednáškach o poézii slovanskej* sa najkritickejšie stavia k romantickej poézii. Jeho výhrady sa týkajú predovšetkým subjektívnosti, individuálnosti, vnútorných rozporov, nespokojnosti ducha s konkrétnym bytím.¹⁹ Tento „romantický živel“ však identifikuje E. Štúr v českej národnej povahe. V jednom z listov adresovanom J. V. Staňkovi píše: „*Vy, romantickým životem i formami jeho zachvaceni, vidouce naši rozželenou mysl, i hned myslíte, že padáme, že se věci odříkáme a nad sebou zoufáme. Vaše takovéto pohlídaní mi jen důkaz podává, jak těžko se Vám do Slovanského života vmyslíti, od kterého ste byli cizím životem oderváni.*“²⁰ V. Jakubovská sa domnieva, že mu išlo o zdôraznenie prepojenia teoretického uvažovania s potrebami spoločenských aktivít: „*Aby bolo možné udržat jednotu teoretickéj aktivity, ktorou svet poznávame a praktickéj, ktorou svet pretvárame a dotvárame, bolo potrebné, aby existovala medzi nimi hierarchia, lebo život dobre prosperuje len vtedy, ak rešpektujeme vyššiu diferenciaciu týchto funkcií a ak ich všestranne a harmonicky rozvíjame a spájame do vyššieho životného celku.*“²¹

Rozvoj slovanstva²² je cestou k naplneniu úlohy a dovŕšeniu vývoja, ku ktorému je podľa Štúra slovanský (i slovenský) národ vďaka svojmu charakteru predurčený. „*Všeslávie, heslo naše*“²³ či „*Jen jednotu*“²⁴ zdôrazňuje v listoch adresovaných F. Palackému. Aj keď sa stáva východiskom

¹⁸ List J. V. Staňkovi zo dňa 4. 12. 1841. In: Tamže, s. 277.

¹⁹ Štúr síce v rámci svojej literárnoestetickéj koncepcie rozhodne odmieta „romantické básnenie“, avšak vo svojej tvorbe nie je taký dôsledný. Pozri VARGOVÁ, Zuzana: *Vplyv nemeckého romantizmu na estetické názory Ludovíta Štúra*. Nitra, FŠŠ UKF 2004, s. 94–96.

²⁰ List J. V. Staňkovi zo dňa 7. 5. 1843. In: *Listy Ludovíta Štúra I*. Zost. J. Ambruš. Bratislava, SAV 1954, s. 350.

²¹ JAKUBOVSKÁ, V.: *Zápasy a scestia moderného človeka*. In: *Philosophica 4*. Nitra, FF UKF 2000, s. 89.

²² Slovanská vzájomnosť tvorí východisko jeho myslenia i neoddeliteľnú súčasť obsahu jeho listov.

²³ Ide o list adresovaný F. Palackému zo dňa 31. 12. 1835. In: *Listy Ludovíta Štúra I*. Zost. J. Ambruš. Bratislava, SAV 1954, s. 48.

²⁴ Opäť cit. z listu F. Palackému zo dňa 10. apríla 1836. In: Tamže, s. 61.

politickej vízie existencie slovenského národa Kollárova predstava slovenskej vzájomnosti, postupne ju pretavuje do konkrétnejších dimenzií.²⁵ Rozvoj celku (slovanstva) je podľa L. Štúra podmienený rozvojom jeho častí. Štúrovým cieľom bolo tak duchovné povznesenie slovenského národa, lebo ako píše J. Fričovi: „... *národ jest ohromný ale v málo dějích se vyjevívá*“²⁶. No ťažko dosiahnuť jednotu tam, kde ani v zásadnej otázke jazyka, ako identifikátora etnického povedomia, nevládne symbióza. Konfesionálna rozdielnosť pôsobila ako diferenciacny činiteľ slovenského spoločenstva. „Bernolákovské krídlo“ preferujúce národnú svojbytnosť uplatňovalo slovenčinu, evanjelici stojaci na pozícii československej národnej jednoty využívali češtinu. Táto tzv. „dvojkoľajnosť v užívaní spisovného národného jazyka“ nebola len jazykovým a konfesionálnym problémom, ale aj zdrojom dvoch koncepcií „zaradenosti, či bytia Slovákov“: koncepcia národnej osobitosti Slovákov – koncepcia československej národnej jednoty.²⁷ Práve druhá z uvedených sa stala aj determinantom obsahu Štúrových listov z rokov 1834–1843 a jeho vzťahu k českým partnerom. V liste F. Palackému Štúr zdôrazňuje: „*My sme v pravém očistci, píšete zajisté pouze česky, lidu našemu zvláště Katolickému z větší částky nepřipustnými se stáváme, vycházíme-li pak na divadlo v slovenském nářečí, od Čechů se odtrhujeme*“²⁸ Ide o paradox. Štúr spočiatku videl riešenie vo vytvorení českoslovenčiny, čo odzrkadľuje napríklad aj list adresovaný F. Palackému: „*Kýž by Čechové ne jen slova naše přijali*

²⁵ „*Keď teda cieľ vzájomnosti našej je poznanie národa nášho, údel duchovný v plodoch jeho a tak kupovanie a čítanie kníh vo všetkých našich nárečiach vydaných je k tomu len cesta, teda prostriedok. Na tento spôsob Kollár, keď činnosť pripomenutú za vzájomnosť pokladal, zaviazol pri prostriedku a nenašiel cieľ. (...) Vzájomnosť naša záleží v poznaní ducha národa nášho, a to, ako sa tento duch v umení, vo spoločenských formách života Slovanov atď. ukazuje a ako sa on tam ako duch slovanský ukazovať musí!... Táto vzájomnosť ale nežiada, ako tá predošlá, odhadzovanie, zapieranie, zanedbávanie alebo práve zatracovanie daktorých nárečí slovanských, ale naopak, každej určitej čiastke národa nášho všetko možné rozvitie praje, ktoré len v jeho osobnej duchovnej forme, t. j. jeho nárečí celkom sa stať môže, bo vo všetkých tých rozmanitých úkazoch a formách všeživot slovanský na rozličný spôsob sa vystavuje, a my teda, ... všetky tie rozmanitosti na poli života nášho slovanského vykvitnuté poznať a v duchu našom stroviť musíme.*“ In: ŠTÚR, Ľudovít: *Hlas k rodákam*. Zost. J. Ambruš. Bratislava, Tatran 1971, s. 87–88.

²⁶ Cit. z listu J. V. Fričovi zo dňa 30. augusta 1846. In: *Listy Ľudovíta Štúra II*. Zost. J. Ambruš. Bratislava, SAV 1956, s. 145.

²⁷ MĚSÁROŠ, J.: *Zložitě hledání pravdy o slovenských dějinách: výber štúdií, odborných polemik a článkov z polstoročnej výskumnej a publikačnej činnosti*. Bratislava, Veda, vydavateľstvo SAV 2004, s. 23.

²⁸ Pozri *Listy Ľudovíta Štúra I*. Zost. J. Ambruš. Bratislava, SAV 1954, s. 61.

původní slovenská, ale i v dobách mluvnických jen něco ustoupili, odtud-to-by ne jen názvem ale i samou věcí řeč Československá vyšla.²⁹ Idea jazykovej jednoty mala v tridsiatych rokoch prevahu. V. Štěpánek poznamenáva, že v českom zmysle išlo o potlačenie slovenských odchýlok a zvláštností, kým u Slovákov sa vyvíjala skôr v súvislosti s „českoslovenčinou“ predstava posilnenia slovenského podielu.

No okrem spriaznenosti, tak ako zdôrazňuje A. Zelenková, v týchto listoch adresovaných F. Palackému v 30. rokoch, sú prítomné „aj obavy, že Česi nebudú chcieť slovakizovať svoj pravopis a gramatiku a pristúpiť tak na jazykový kompromis, ktorý by vyhovoval obom stranám.“³⁰ A. Zelenková vo svojej monografii *Medzi vzájomnosťou a nezájomnosťou* venuje priestor aj identifikácii príčin „československej rozluky“, prináša i objasnenie toho, že dôvody príklonu ku kodifikácii spisovnej slovenčiny boli pragmatické. Na podporu tohto názoru uvedieme úryvok z listu L. Štúra V. Staňkovi: „*My utikáme se k Slovenčině naší ne snad kyselosti nějaké k bratrům Českým, ale utikáme se k ní proto, že vidíme v ní jeden hlavní prostředek duchovního vzbudění a spojení rozcapartěného kmenu našeho, proto že vidíme v ní vscházeti jasnější, ligotavější hvězdu vzájemnosti nad předešlou ještě čárami a černými bodkami pokrytou, proto že ona jest nářečí silné, rázné, živé, jakého potřebuje mladistvý a jak my říkáme syježí duch náš.*“³¹ Zdôvodňovaniu potreby slovenčiny venuje L. Štúr priestor aj v ďalších listoch³².

Štúrova kodifikácia jazyka sa hodnotila nezriedkavo aj ako experiment, veď ani sám Štúr nepoznal „osudy svojej slovenčiny“, ako píše: „... *dobře-li se věc rozhodla, čas budoucí ukáže*“³³. Jednoznačne tak súhlasíme s názorom V. Štěpánka, ktorý jazykové zjednotenie spája s konsolidáciou

²⁹ Pozri tamže, s. 61.

³⁰ ZELENKOVÁ, Anna: *Medzi vzájomnosťou a nezájomnosťou. Sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov*. Praha – Nitra, Slovanský ústav AV ČR – FF UKF 2009, s. 57.

³¹ List J. V. Staňkovi zo dňa 19. 6. 1844. In: *Listy Ludovita Štúra II*. Zost. J. Ambruš. Bratislava, SAV 1956, s. 42.

³² Tak napríklad v liste L. L. Thunovi zo dňa 29. 7. 1845: „*Jeden z hlavních ohledů byl při tom: spojení kmene Slovenského ve vlastním domově svém, kterýž dosud byl roztrhán, spojení jeho nejen co do stran rozličných nářečních ale i co do rozličných stavů.*“ In: Tamže, s. 86.

³³ Ide o citát zo Štúrovho listu L. L. Thunovi zo dňa 29. 7. 1845, v ktorom rovnako upozorňuje i na negatívny postoj niektorých, ako napríklad J. Kollára k spisovnej slovenčine. Pozri tamže, s. 87. J. Kollárov postoj o jazykovej jednoty Čechov, Moravanov a Slovákov podrobne analyzoval A. Pražák. Pozri PRAŽÁK, Albert: *Dějiny spisovné slovenštiny po dobu Štúrovu*. Praha, G. Volenský 1922, s. 203–219.

národnej pospolitosti: „*Slovenské úsilie o slovakizovanie a české úsilie ubrániť jazykovú čistotu spisovného jazyka boli dve prejavy toho istého smerovania, rozvoja národotvorného programu, v ktorom sa na jednom mieste nachádza práve jazyk.*“³⁴

Na pozíciách čechoslovakizmu zotrval E. Štúr vlastne až do októbra 1842³⁵, keď v dôsledku „silnejúceho maďarského nacionalizmu“ videl v jazykovom zjednotení možnosť čeliť maďarizačnému tlaku. Tento „rozkol“ nevnímal ako prerušenie slovenko-českej kultúrnej spolupráce, či neznášanlivosti („*Duch nesnášenlivosti jest duch neslovanský.*“³⁶), ale naopak vyjadril presvedčenie o lepšom vzájomnom pochopení a obohacovaní sa.³⁷ Dokumentovať to možno nasledovne: „*Když vystoupíme s věcmi našimi, přesvědčíte se jak myslíme o Vás a jak se budeme míti k Vám. I o tom Vás ujišťuji, že vy po vzbuzení se našem Slovanském ještě vyhráte, nebo v literatuře my sobě vždy předce nejbližší zůstaneme a k duchovnímu životu vzbuzení Slováci potom i Vaše spisy mnohem více čítati budou než nyní čítají. Známost Češtiny bude muset mít mimo to každý u nás vzdělanější.*“³⁸

E. Štúr v liste J. V. Staňkovi odsudzuje predčasný kritický postoj Čechov k zavedeniu slovenčiny. Aj keď ustanovenie spisovnej slovenčiny poznačilo (nie narušilo) česko-slovenské vzťahy, príčiny kritického vnímania kodifikácie spisovného jazyka sa vnímali v českom prostredí ako porušenie jednoty, ktorou sa zbytočne oslabil slovenská schopnosť odolávať stupňujúcemu útlaku. „*Slovanstvo musí uznať všecko, cokoli dobrého duchovního v lůne jeho se vyvine a vytvoří.*“³⁹ Jazyková otázka sa tak u „obidvoch strán“ reflektuje ako „politický akt“. Tu sa nám žiada upozorniť na názor F. Kleinschnitzovej, ktorá polemizuje s takýmto stanoviskom.

³⁴ ŠTĚPÁNEK, Vladimír: *Sbližení obrozenské literatury se životem (od roku 1830 do roku 1848)*. In: *Dějiny české literatury II. Literatura národního obrození*. Red. F. Vodička. Praha, ÚČL ČSAV 1960, s. 325

³⁵ HODŽA, Milan: *Československý rozkol*. In: *Polemika o československom rozkole*. Bratislava, Politologický odbor Matice slovenskej 2008. Determinantom tohto názoru je list J. Francisciho zo dňa 28. 1. 1843, ktorý „*ohlasuje v nej sčista-jasna rozpad československej rečovej a literárnej jednoty, ktorá je vraj presne taká neschopná života, ako jednota ilýrska*“. Pozri HODŽA, Milan: *Československý rozkol*. In: *Polemika o československom rozkole*. Bratislava, Politologický odbor Matice slovenskej 2008. No sme toho názoru, že je to len jedna z možností, pretože jazyková roztrieštenosť vo vlastných radoch marila šance presadzovania národnej jednoty.

³⁶ List Jozefovi Václavovi Staňkovi zo dňa 19. 6. 1844. In: *Listy Ludovíta Štúra II*. Zost. J. Ambruš. Bratislava, SAV 1956, s. 43.

³⁷ Tamže.

³⁸ Tamže.

³⁹ Tamže.

Okrem politických motívov pri otázke kodifikácie spisovného jazyka možno rovnako ako F. Kleinschnitzová zdôrazniť aj slovenské literárne a kultúrne aspirácie. „*Slovenská reč bola len jediným možným prostriedkom vyjadrovania pre básniacu Slovač. Ona, reč, vznikla prirodzeným vývinom vecí a rozhodne nie je príčinou zároveň spôsobeného národného rozkolu; keďže to vyžadovala politická situácia, Štúr sa chopil príležitosti, aby tak získal pre Slovákov atribút samostatného národného kmeňa.*“⁴⁰ Veď rozdielne používanie jazyka v závislosti od prostredia – verejného a súkromného styku – sa vidí ako absurdné, i keď musíme poznamenať, že pre staršie vývinové obdobia (napr. 18. storočie) to nebolo obzvlášť nič nezvyčajné. Za pozoruhodný považujeme výrok M. M. Hodžu, ktorý sa síce postavil proti „štúrovčine“, avšak akcentuje úzku prepojenosť „slovenského citového vzplanutia“ i národnej otázky, teda nerozlučnosť vecí súkromných a verejných: „*Alebo buďe Slovak pri Slovenčine pre všetki literatúri Slavjanske ňječo; alebo pri Čestiňe ňebudě ani pre Čechov ani pre sebá nič.*“⁴¹

Priateľstvo L. Štúra a K. Havlíčka Borovského

Karel Havlíček Borovský patrí k mnohostranným osobnostiam českého života. Je známy predovšetkým ako novinár, básnik, prozaik, národne uvedomelý vlastenec. Na odporúčanie F. Palackého sa stal redaktorom Pražských novín s prílohou Česká včela (1846). Od počiatku boli noviny úzko späté s národným hnutím. Je zaujímavé to, že aj keď „dozrieval“ pod vplyvom Kollárovej „Všeslávie“, pobyt na Ukrajine a v Rusku ho viedol k názoru, že Rusi, Česi, Poliaci a pod. nie sú jedným národom, ale sú to národy svojbytné, z ktorých má každý svoje záujmy, životné potreby, politické ciele a túžby. Spájanie slovanských národov odporúčal len v prípade vzájomnej pomoci pri dosiahnutí týchto cieľov. Len týmto spôsobom sa dá vysvetliť aj paradoxný postoj K. Havlíčka Borovského k „štúrovcom“ a jazykovej „odluke“ Slovákov od Čechov.⁴²

⁴⁰ KLEINSCHNITZOVÁ, Flora: *Z našej romantiky. Výber z diela*. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1958, s. 12.

⁴¹ HODŽA, Michal Miloslav: *Dobruo slovo Slovákom, súcim na slovo*. Red. J. Gazdík. Bratislava, Tatran 1970, s. 93.

⁴² Z podpory kodifikácie spisovnej slovenčiny (a tým aj „odluku“ od češtiny) odsudzuje aj dvoch ruských profesorov, ktorí navštívili Slovensko, O. M. Bodjanského (1808–1878) a I. I. Sreznevského (1812–1880). Vo svojom článku *Slovan a Čech*, ktorý citujeme podľa J. Bělíča, sa o tom zmieňuje nasledovne: „*Sám osobně jsem se na Slovensku dověděl a přesvědčil, že dva ruští profesori (...) Slováky popichovali, aby se od nás Čechů v literatuře odtrhli a samostatnou literaturu založili, dokazující Slovákům, že jejich jazyk jest mnohem*

Aj keď neskôr už kriticky nevystupoval proti uzákoneniu spisovnej slovenčiny, predsa len trpko vnímal štúrovský „jazykový separatizmus“: „*Jdeme tedy každý jinou cestou, z jednoho národu, z jedné literatury budtež dva národové, dvě literatury, my již déle odporovati nebudeme, ale vymíňujeme si aspoň tolik, aby p. Štúr ve svých Novinách a Orle přestal již nás Čechy a Moravany jako posud nazývat svými bratry. Nač takové pokrytectví?*“⁴³ No prekvapivo, v čase Slovanského zjazdu sa obaja „zblížili“, dokonca L. Štúrovi K. Havlíček Borovský umožnil uverejniť vo svojich Národních novinách (založených 5. apríla 1848) publicistické články o rakúskej monarchii i priebehu prvej slovenskej výpravy,⁴⁴ čo možno dokumentovať listom L. Štúra K. Havlíčkovi Borovskému: „*Velectěný Příteli! My sme šťastně došli do Těšína. (...) Vojsko zdejší přijalo nás velmi zdvořile a přátelsky. Náčelníkem vojska s nami táhnoucího jest nejvyšší lieutenant Frischeisen, muž odhodlaný, usedlý a velmi vlídný. Včera přijel k nám za náčelníka štábu setník Levartovský, rozený Polák, muž jak sme měli příležitost seznat velmi rozumný a energický. (...) Pokročíme-li dále, dáme Vám zprávy. Pozdravujte všechny bratry a dejtež připojený listek do Národních Novin.*“⁴⁵

Tento rozvoj priateľstva uvádzame aj vzhľadom k tradičnému zdôrazňovaniu ich konfliktného vzťahu.⁴⁶ Je síce pravda, že jazyková otázka rozvíjala polemické diskusie na obidvoch stranách, no spory v dôsledku jazykovej „odluky“ sa dostali rýchlo do úzadia a postupne – i v dôsledku podobného osudu po revolúcii 1848 sa vytvárajú priaznivejšie podmienky pre rozvoj ďalšej spolupráce.

lepší a slovanštější než český, že se každý kmen slovanský samostatně vyvinouti má.“ In: BĚLIČ, J.: *Karel Havlíček Borovský a slovanstvo*. Praha, Nakladatelství M. Stejskal 1947, s. 121.

⁴³ Cit. podľa BĚLIČ, J.: *Karel Havlíček Borovský a slovanstvo*. Praha, Nakladatelství M. Stejskal 1947, s. 123–124.

⁴⁴ Z hľadiska rozvoja česko-slovenskej spolupráce sa osobitne hodnotí Slovanský zjazd v Prahe a tiež Havlíčkove Národní noviny ako orgán slovenských povstalcov. Pozri ZELENKOVÁ, A.: *Medzi vzájomnosťou a nezájomnosťou. Sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov*. Praha – Nitra, Slovanský ústav AV ČR – FF UKF 2009, s. 63.

⁴⁵ Ide o list adresovaný K. Havlíčkovi Borovskému zo dňa 1. 12. 1848. In: *Listy Ludovíta Štúra II*. Zost. J. Ambruš. Bratislava, SAV 1956, s. 197.

⁴⁶ Podrobnejšie pozri ZELENKOVÁ, Anna: *Medzi vzájomnosťou a nezájomnosťou. Sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov*. Praha – Nitra, Slovanský ústav AV ČR – FF UKF 2009, s. 63–65.

Spoločenská situácia doma i záujem o kultúrne dianie v Čechách

Listy L. Štúra dokumentujú Štúrov záujem o poznanie spoločenskej situácie i kultúrneho diania v Čechách. Tak napríklad B. Vrchovskému vyčíta: „*Proč pak více nepíšeš? Proč mně žádné docela zprávy o účelích vaších nedáváš? Proč neoznamuješ co nového v literatuře naší? A okresu učěném? Boleslavine (...) oznám vše tě prosím co vás nového v národní věci naší, jaké výhledy? Všecky tyto věci účinkují radostné na nás...*“⁴⁷ L. Štúr bol dobre informovaný o situácii v Čechách, ale upozorňoval aj na negatívne hodnotenia svojho „slovanského brata“ v Uhorsku: „*Maďari o Vás Češích haněbně píší ve svých novinách. Všecky předsudky, které o Vás v Uhrách panují, svěmu obecnstvu s velikou chutí přednášejí, nás Slováci, jako věrně poddané velice vychvalují, a pro naše Slovanství na Vás žehrou, jakoby my vlastní vůle nemajíce, jen od Vás k národnosti naší přemluváni a hnáni byli.*“⁴⁸ Štúr v takýchto spôsoboch maďarskej vládnúcej triedy videl politickú stratégiu, úsilie oslabiť jednotu slovanských národností v Uhorsku. Poznávame, že čím viac sa Maďari usilovali o pretvorenie Uhorska v jednorečový maďarský národný štát, tým viac sa stupňoval aj „*odpor nemaďarských národností proti ich hegemonistickej politike*“⁴⁹. Je to doložiteľné aj v listoch L. Štúra výraznejším revolučným tónom a odsudzovaním maďarského nacionalizmu.

V tomto smere mala slovenská národnosť nepriaznivé podmienky pre svoj rozvoj, na ktorý L. Štúr podrobne upozorňuje svojich adresátov. Zhrnújúco v listoch nájdeme nielen zmienky, ale aj podrobný popis problémov, s ktorými musel on i jeho generácia zápasit' (národnostná politika, úroveň škôl i vzdelania, rozvoj i zákaz spoločnosti, získanie miesta profesora, o požiadavkách i postoji maďarskej vlády i viedenského dvora, o problémoch pri vydávaní novín a časopisov, ako aj cenzúre). Priestor, v ktorom museli vybojovať svoje právo i podmienky pre kultúrny rozvoj, bol obrovský. Podľa J. Mésároša: „*Čím bližšie sa predstavitelia slovenského národného hnutia dostávali k povedomiu osobitnej kmeňovitosti a národnej svojbytnosti Slovákov, a čím úpornejšie im prichodilo obraňovať ich národnú existenciu, tým viac hľadali oporu v sile slovenského celku i v konkrétnej spolupráci s národnými hnutiami Slovanov v monarchii i mimo nej.*“⁵⁰ Teda hľadali istú oporu, a aj keď Štúrov počin Česi odsu-

⁴⁷ Uvádame z listu Boleslavínovi Vrchovskému zo dňa 8. 3. 1835. In: *Listy Ludovíta Štúra I.* Zost. J. Ambruš. Bratislava, SAV 1954.

⁴⁸ Cit. z listu Jozefovi Václavovi Staňkovi zo dňa 25. 12. 1841. In: Tamže, s. 280.

⁴⁹ MÉSÁROŠ, J.: *Zložitě hledanie pravdy o slovenských dejinách: výber štúdií, odborných polemik a článkov z polstoročnej výskumnej a publikačnej činnosti.* Bratislava, Veda, vydavateľstvo SAV 2004, s. 55.

⁵⁰ Tamže, s. 61.

dozvali, predsa sa našlo aj niekoľko výnimiek. Ako uvádza A. Zelenková: „Česká strana sice vo všeobecnosti podporovala politické snaženie Slovákov, ale kodifikáciu spisovného jazyka predsa len chápala ako pretrhnutie vzájomného kultúrno-literárneho vzťahu a prirodzeného zväzku.“⁵¹

Bilancovaním česko-slovenských vzťahov na základe Štúrovej korešpondencie možno konštatovať, že obsahovo je nosných niekoľko tém, a to idea slovanskej spolupatričnosti, vzájomný záujem o spoločenský a kultúrny život, úsilie o rozvoj vzdelanosti a využitie publikačných možností, ako aj to, že L. Štúr svojim „bojom“ za národné i sociálne práva, kodifikáciu spisovného jazyka i vlastné politické noviny, nenarušil jestvujúcu spoluprácu. Akékoľvek rozhodnutie – ktoré sa mohlo vnímať ako „narušenie bratstva dvoch národov“ – sa usiloval logicky zdôvodniť. R. Chmel pri kritickej reflexii hodnotení osobnosti L. Štúra poznamenáva: „Štúrovou výhodou bolo, že sa narodil do historickej doby, do čias, keď sa vskutku písali dejiny, veľké dejiny, keď sa začala vytvárať nielen moderná spoločnosť národná, ale aj občianska, keď sa slovenská intelektuálna elita cieľavedome pokúšala prostredníctvom národnej myšlienky, ale aj občianskych princípov prebúdzat' dovtedy celkom nepriviligované ľudové, rurálne vrstvy, aby sa z nich sformovala tá nová entita, dovtedy takmer neznáma a nepoznaná.“⁵²

⁵¹ ZELENKOVÁ, Anna: *Medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou. Sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov*. Praha – Nitra, Slovanský ústav AV ČR – FF UKF 2009, s. 61.

⁵² CHMEL, Rudolf: *Romantizmus v globalizme. Malé národy – veľké mýty*. Bratislava, Kalligram 2009, s. 11.